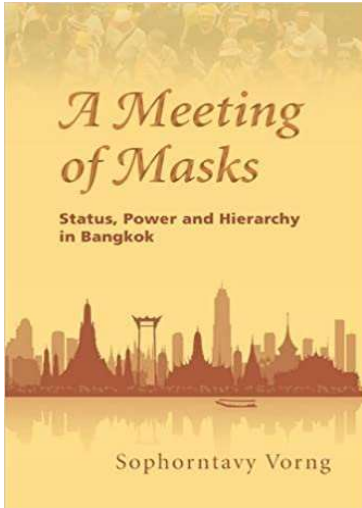

บทปริทัศน์หนังสือ

Sophorntavy Vorng. *A Meeting of Masks: Status, Power and Hierarchy in Bangkok*. Copenhagen, K: NIAS Press. 2017.

สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล

Surangrut Jumnianpol

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Chulalongkorn University

Email: Surangrut.ju@gmail.com

‘A Meeting of Masks’ แปลเป็นไทยได้ว่า การพบปะกันของหน้ากาก หรือ ‘การใส่หน้ากากเข้าหากัน’ เป็นชื่อหนังสือของ Dr. Sophorntavy Vorng นักวิชาการต่างชาติที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก สาขามานุษยวิทยา จากมหาวิทยาลัยซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย หนังสือเล่มนี้เป็นผลผลิตจากวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาามานุษยวิทยา เรื่อง “Status City: Consumption, Identity and Middle Class Culture in Contemporary Bangkok” (Vorng, 2009) ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ Nordic Institute of Asian Studies ประเทศเดนมาร์ก

หนังสือเล่มนี้มีความน่าสนใจอย่างน้อย 3 ประการ

ประการแรก หนังสือเล่มนี้ว่าด้วยชนชั้นในสังคมไทย ซึ่งนอกจากงานคลาสสิกของ ม.ร.ว.อศิน ระพีพัฒน์ (อศิน ระพีพัฒน์, 2560) ที่ตีพิมพ์ครั้งแรกในฐานะวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยคอร์เนล และมีการแปลและตีพิมพ์เป็นภาษาไทย 2 ครั้ง และความพยายามอธิบายชนชั้นในสังคมไทยร่วมสมัย โดยสายชล สัตยานุรักษ์ (สายชล สัตยานุรักษ์, 2558) งานนี้เป็นงานอีกชิ้นที่พยายามอธิบายคนชั้นกลางในกรุงเทพฯ พร้อม ๆ กับการเผยแพร่งานวิจัยชุดการเมืองคนดี (อภิชาติ สถิตนิรามัย, อนุสรณ์ อุณโณ, 2560) ซึ่งน่าสนใจว่าหนังสือเล่มนี้จะสามารถสนทนากับงานวิจัยที่มีอยู่และเติมเต็มคำอธิบายโครงสร้างชนชั้นในสังคมไทยได้มากน้อยเพียงใด

ประการที่สอง คำอธิบายว่าด้วยสถานะ อำนาจและลำดับชั้นในสังคมไทยของผู้เขียน เกิดขึ้นในบริบทหลังสถานการณ์ความขัดแย้งในสังคมไทยในช่วงปี พ.ศ. 2553 ซึ่งทำให้ขยายขอบเขตการศึกษาจากเดิมที่ศึกษาเพียงชนชั้นกลางในกรุงเทพฯ ไปถึง การอธิบายสาเหตุความขัดแย้งในสังคมไทย (หน้า 9) โดยมีสมมติฐานว่าการเดินขบวนประท้วงของคนเสื้อแดงในยุคนั้น มีสาเหตุมาจากความเหลื่อมล้ำในชีวิตประจำวันและความคิดเกี่ยวกับชนชั้นและสถานะในสังคมไทย

ประการสุดท้าย ความน่าสนใจมาจากตัวของผู้เขียนเอง ที่แม้จะไม่ใช่นักไทยที่พยายามทำความเข้าใจสังคมไทยด้วยสายตาแบบคนนอก (Etic view) ดังนั้น จึงเป็นเรื่องน่าติดตามว่า โครงสร้างสังคมไทยในสายตาของนักวิชาการคนนอกมีลักษณะอย่างไร ผู้เขียนใช้เกณฑ์อะไรในการจัดแบ่งชนชั้น และมีความแตกต่างหรือไม่อย่างไร หากเปรียบเทียบด้วยมุมมองแบบคนใน (Emic view) ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

หากตีความจากชื่อหนังสือ ‘A Meeting of Masks: Status, Power and Hierarchy in Bangkok’ วัฒนธรรมของชนชั้นกลางในกรุงเทพฯ คือ วัฒนธรรมการใส่หน้ากากเข้าหากัน (ทั้งนี้ น่าสนใจว่า นอกจากคำว่า masks ที่ปรากฏในชื่อเรื่องแล้ว เนื้อหาในหนังสือมีคำว่า masks ปรากฏอยู่เพียงครั้งเดียว ในหน้า 87) Vomg ยอมรับว่า เป็นเรื่องยากที่จะกำหนดอัตลักษณ์ของชนชั้นกลางที่มีความเลื่อนไหล ผู้เขียนเริ่มต้นโดยใช้นิยามของคนชั้นกลางจากระดับการศึกษา อาชีพ และสถานะทางครอบครัว และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพตามแนวทางชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างความเหลื่อมล้ำ มิติพื้นที่และชีวิตทางสังคมในกรุงเทพฯ โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลมากกว่า 100 คน ด้วยการสังเกตการณ์และร่วมกิจกรรมกับผู้ให้ข้อมูล ใน 4 ช่วงเวลา คือ ช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2548 กันยายน พ.ศ. 2550 ธันวาคม พ.ศ. 2552-มกราคม พ.ศ. 2553 และเดือนมกราคม พ.ศ. 2554

หนังสือเล่มนี้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 บทหลัก ประกอบด้วย

บทนำ กล่าวถึงการแบ่งแยกและความไม่พอใจ (Division and Discontent) เปิดด้วยฉากวิฤตติความขัดแย้งในประเทศไทย การชุมนุมประท้วงของคนเสื้อเหลือง (พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย) ซึ่งเริ่มต้นชุมนุมประท้วงรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรในปลายปี พ.ศ. 2548 ก่อนจะนำมาสู่การรัฐประหาร ในปี พ.ศ. 2549 การประท้วงของคนเสื้อแดง (ต่อมาปรับเป็นแนวร่วมประชาชนเพื่อประชาธิปไตย-นปช.) เพื่อตอบโต้ในช่วงแรก ก่อนจะเป็นการปรับมาเป็นการประท้วงการรัฐประหารในช่วงหลัง ๆ รวมไปถึงการสลายการชุมนุมของคนเสื้อแดง ในปี พ.ศ. 2553 กล่าวได้ว่า ในสายตาของผู้เขียน การเผาห้างเซ็นทรัลเวิลด์ในปี

พ.ศ. 2553 เป็นการกระทำของคนเสื้อแดง หรือคนชั้นล่าง¹ ที่ต้องการตอบโต้ความไม่
เป็นธรรมในการกระจายผลประโยชน์เศรษฐกิจ (หน้า 114 และ 141)

บทที่ 1 **ชนชั้นและสถานะในประเทศไทย** (Class and Status in Thailand)
ผู้เขียนทบทวนให้เห็นแนวคิดของคนไทยว่าด้วยชนชั้นและสถานะ เริ่มตั้งแต่
ระบบศักดินาในยุคก่อนสมัยใหม่ เชื่อมโยงไปถึงโลกทัศน์ในไตรภูมิพระร่วง
ที่จัดระดับคนในศักดินา ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ (เจ้า) ขุนนาง (อำมาตย์) ไพร่ ทาส
จนถึงการศึกษาชนชั้นในสังคมไทยในยุคแรกที่ Juree (1979) ศึกษาชนชั้นกลาง
ในสังคมไทย และชี้ให้เห็นว่า การจัดชนชั้นโดยใช้ตัวแปรเชิงโครงสร้าง เช่น อาชีพ
อุดมการณ์ทางการเมืองและพฤติกรรมการบริโภคอาจจะไม่เพียงพอ แต่จำเป็นต้อง
พิจารณาคุณลักษณะรองที่เกี่ยวข้องกับชนชั้น ตามแนวคิดของ Bourdieu ประกอบ
ดังนั้น นอกจากตัวแปรข้างต้น ผู้เขียนจึงใช้มุมมองในการนิยามและกำหนด
ความแตกต่างชนชั้นตามความเข้าใจของคนใน (emic) เป็นเครื่องช่วยอธิบาย
โดยผู้เขียนพบว่า โดยทั่วไป “ชนชั้น” เป็นคำที่ใช้ในทางวิชาการหรือคน
ที่มีการศึกษาสูงกว่า แต่คนทั่วไปจะอธิบายความแตกต่างโดยใช้คำว่า “ฐานะ”
มากกว่า และเมื่อใช้คำว่า “ฐานะ” เป็นคำอธิบายหลัก ก็จะถูกพินกับฐานะ
ทางเศรษฐกิจ (มี-ไม่มี, รวย-จน) และสถานะทางสังคม (มีเกียรติ, มีระดับ) มากกว่า

¹ กล่าวได้ว่า ผู้เขียนยังติดอยู่ในมายาคติว่า “คนเสื้อแดง” เผาห้างเซ็นทรัลเวิลด์ ต่อมาข้อเท็จจริงนี้
ได้รับการพิสูจน์จากคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8132/2561 ระบุว่า การเผาทำลายเซ็นทรัลเวิลด์
ไม่ได้เกิดจากการลงมือของกลุ่ม นปช.ที่ต่อต้านรัฐบาล แต่เป็นกระทำของกลุ่มคนที่ปิดบังใบหน้า
หวังให้เกิดความเสียหาย ที่สำคัญการก่อเหตุเกิดขึ้นหลังจากการประกาศเลิกชุมนุม และทหาร
เป็นฝ่ายควบคุมพื้นที่ทั้งหมด (ข่าวสด, 2562)

ดังนั้น ผู้เขียนจึงเสนอว่า การจัดกลุ่มชนชั้นกลางอาจจะเริ่มต้นจากลักษณะของคนที่มีการศึกษาระดับอุดมศึกษา เป็นแรงงานคอปกขาว และแรงงานที่มีทักษะ รวมถึงองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น เกียรติยศ ภูมิหลังครอบครัว แวดวงสังคม พฤติกรรมการบริโภคและไลฟ์สไตล์ และการกำหนดนิยามของแนวคิดชนชั้นกลางในเมืองจะต้องหลากหลายมากพอที่จะรวมเอาผู้ที่ย้ายที่ต่างจังหวัดเข้ามาเรียนและทำงานในกรุงเทพฯ คนที่ย้ายมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในกรุงเทพฯ และรวมเอาระดับความสำเร็จที่แตกต่างกันทางการเงิน สถานะทางสังคม เพื่อแบ่งระดับชนชั้นกลางระดับสูง (upper-middle class) ระดับกลาง (middle-middle class) โดยผู้เขียนเสนอว่า ตนเองไม่ได้มีวัตถุประสงค์จะสรุปให้เห็นความแตกต่างและสถานะทางชนชั้นในกรุงเทพฯ แต่ตั้งใจให้เห็นปัญหาการแบ่งแยกระหว่างชนชั้นนำในเมือง (urban elite) และชนชั้นกลางในเมือง (urban middle class) ที่ถูกละเลยมานาน และทำความเข้าใจการแบ่งแยกในสังคมในสายตาของประชาชน (หน้า 35)

บทที่ 2 **พื้นที่พื้นเมือง (indigenous space) ลำดับชั้นและกาลเทศะ** ภาพใหญ่ของบทนี้แสดงถึงการเติบโตของศูนย์กลางของกรุงเทพฯ สองลักษณะคือ เกาะรัตนโกสินทร์ในฐานะศูนย์กลางของอำนาจแบบเก่า ได้แก่ อำนาจของสถาบันกษัตริย์และระบอบราชการ และสยาม-ราชประสงค์ในฐานะศูนย์กลางของอำนาจแบบใหม่ คืออำนาจของทุนนิยม ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำให้โครงสร้างชนชั้นนำของไทย ครอบคลุมไปถึงชนชั้นนำทางธุรกิจและชนชั้นกลางใหม่ด้วย ผู้เขียนมีสมมติฐานเริ่มต้นจากความคิดของ Askew (2002) ที่ว่า “[การสร้าง] **พื้นที่คือการสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจ**” ดังนั้น การแบ่งแยกพื้นที่และท้องถิ่นจึงเป็นไปตามเส้นแบ่งของความมั่งคั่งสถานะและอำนาจ (หน้า 39-40) ในขณะเดียวกัน ก็รับความคิดของ Gupta & Ferguson (1992) [การจัด] พื้นที่ ก็มีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกันแบบมีการ

บังคับบัญชา มากกว่าจะเป็นอิสระ และไม่เชื่อมโยงกันโดยธรรมชาติ ดังนั้น นอกจากการเปลี่ยนแปลงของรัตนโกสินทร์และสยาม-ราชประสงค์จะเป็นการแบ่งระหว่างศูนย์กลางเมืองเก่า-เมืองใหม่แล้ว ยังสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของอำนาจและสถานะในสังคมไทยด้วย โดยในส่วนนี้ ผู้เขียนเริ่มมีข้อเสนอว่า อันที่จริงแล้วความสัมพันธ์ระหว่างเมือง-ชนบท ไม่ใช่ความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้าม แต่เป็นความสัมพันธ์แบบบังคับบัญชามากกว่า

ในส่วนต่อมา ผู้เขียนเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเวลา สถานที่ (time and place) และพฤติกรรมที่เหมาะสมกับสถานะ (status-appropriate behavior) เพราะสถานที่ถูกกำหนดจากพลวัตของอำนาจ ชนชั้นและสถานะ ผู้เขียนเสนอว่า แบบแผนความคิดเรื่อง พฤติกรรมที่เหมาะสมกับสถานะ หรือ “[การรู้จัก] *กาลเทศะ*” หรือ “*การเคารพสถานที่*” หรือ “*รู้จักที่สูงที่ต่ำ*” ในทัศนะของผู้เขียน “[การรู้จัก] *กาลเทศะ*” เป็นกติกาในการกำกับพฤติกรรมทางสังคมที่เข้มแข็ง การไม่รู้จักกาลเทศะ จะทำให้เสียหน้า และไม่ได้รับการเคารพ หรือเกรงใจ และความคิดเรื่องกาลเทศะยังมีนัยของความเหนือกว่า และด้อยกว่า *การรู้จักกาลเทศะ*จึงไม่ได้เป็นเพียงการให้ความเคารพ แต่ยังเป็นการกำหนดให้เคารพด้วย *การรู้จักกาลเทศะ* สะท้อนให้เห็นได้จากระดับภาษาพูดและภาษากาย เช่น การไหว้หลายระดับกับคนที่มีอาวุโสต่างกัน การแต่งกาย ดังนั้น การรู้จักเคารพสถานที่ หรือรู้จักกาลเทศะ จึงเป็นวิถีในการแสดงตัวตนของคนนั้น ๆ ด้วย

บทที่ 3 *วาทกรรมไฮโซและความฝันของชนชั้นกลาง* ผู้เขียนเสนอว่า ในอดีต ศูนย์กลางของชีวิตทางสังคมคือวัด หมู่บ้าน แต่ในปัจจุบันศูนย์กลางทางสังคม (สมัยใหม่) เบื้องต้นน่าจะอยู่รอบ ๆ ศูนย์การค้า ซึ่งในปัจจุบัน ศูนย์การค้าในกรุงเทพฯ มีบริการครบวงจร ผู้เขียนเสนอว่า คนกรุงเทพฯ

มีความเชี่ยวชาญในการจัดระดับศูนย์การค้าโดยพิจารณาจากทำเลที่ตั้ง สิ่งแวดล้อม สินค้า ร้านอาหารและราคา เช่น เมื่อเปรียบเทียบกับศูนย์การค้า ย่านสยาม-ราชประสงค์ ถือเป็นตัวอย่างของศูนย์การค้าสำหรับชนชั้นสูงกว่า “มีอำนาจเหนือกว่าด้วยความมั่งคั่งทางวัตถุและเศรษฐกิจสมัยใหม่” (หน้า 63) ในขณะที่เดอะมอลล์ งามวงศ์วาน เดอะมอลล์บางกะปิ หรือซีคอนสแควร์ เป็นศูนย์การค้าสำหรับคนที่ระดับต่ำกว่า เป็นต้น (หน้า 61)

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้เขียนสรุปพฤติกรรมการบริโภคว่ามี 3 แบบ คือ *ช้อปปิ้ง* หมายถึงการไปใช้จ่าย ซื้อสินค้าที่ไม่จำเป็น *เดินเล่น* หมายถึงการไปศูนย์การค้าโดยไม่มีวัตถุประสงค์ในการซื้อของเป็นหลัก แต่เป็นการไปพักผ่อน เดินดูสินค้าและบริการในพื้นที่นั้น และ*การเดินเล่น*อาจเปลี่ยนเป็นการ*ช้อปปิ้ง*ได้ และ*การบริโภคสินค้าจำเป็นประจำวัน* ในสถานการณ์ที่กรุงเทพฯ เป็นเขตร้อน-ชื้น และไม่มีสวนสาธารณะที่ทั่วถึง ทำให้ผู้คนเลือกที่จะไปใช้เวลาในห้างสรรพสินค้าที่มีเครื่องปรับอากาศ และคนที่มีฐานะเหนือกว่า มักจะไป “เดินเล่น” ในศูนย์การค้า ย่านสยาม-ราชประสงค์ (ต่อมาขยายไปถึงเอ็มโพเรียม เซ็นทรัล เอ็มบาสซี และเอ็มควอเทียร์)

ด้วยการกำกับตัวของสถานที่ ผู้ที่ไปศูนย์การค้าชั้นนำจำเป็นต้องแต่งตัวดี ๆ ให้เหมาะสมกับสถานที่ให้เหมาะสมกับ “กาลเทศะ” แม้ว่าคนทั่วไปจะไม่ได้คิดว่า “*เคารพสถานที่*” ในศูนย์การค้าซึ่งไม่ได้มีความศักดิ์สิทธิ์เหมือนกับวัง วัด สถานที่ราชการหรือสถานศึกษา แต่ผู้เขียนเสนอว่า หากพิจารณาจากพฤติกรรมการแต่งกาย ทัศนคติของคนที่เป็นศูนย์การค้าชั้นสูง ก็สะท้อนให้เห็นการเคารพสถานที่ และที่สำคัญ ดูเหมือนพฤติกรรมที่เหมาะสมกับสถานะที่สอดคล้องกับกาลเทศะในปัจจุบัน จะถูกแปรเป็น “ความมั่งคั่งที่เหมาะสม” (appropriate wealthy) (หน้า 65) ทำให้คนชั้นกลางในกรุงเทพฯ ให้ความสำคัญกับการรักษาหน้า

และ“เฟอร์นิเจอร์” ซึ่งหมายถึง การแต่งกาย เครื่องประดับ (กระเป๋า นาฬิกา) เป็นหลัก ผู้เขียนยกตัวอย่างจากผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่งที่ถูกเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยของศูนย์การค้าแห่งหนึ่งปฏิเสธไม่ให้เข้าพื้นที่ศูนย์การค้า เพราะใส่เสื้อยืด รองเท้าแตะ กางเกงขาสั้น ไม่ได้แต่งหน้า ทำผม (หน้า 124-125) แต่ก็แสดงให้เห็นข้อมูลในทางตรงข้ามว่า แม้ว่าชนชั้นกลางระดับสูงบางคนจะแต่งตัวในลักษณะเดียวกัน ก็ไม่ได้รับการปฏิบัติแบบเดียวกัน เพราะภาพรวมของผู้ให้ข้อมูลรายนั้นอาจจะดูร่ำรวยมากกว่า

นอกจากการเปลี่ยนผ่านของศูนย์กลางแบบชนบทรรมนิยมมาสู่ศูนย์กลางของทุนนิยมสมัยใหม่ และกำกับพฤติกรรมของศูนย์การค้าแล้ว เนื้อหาในบทที่ 3 ชี้ให้เห็นถึงวาทกรรมไฮโซ ความหวังแบบของไฮโซ ความกังวลของชนชั้นกลางหน้าตา เกียรติยศและความเคารพ คนรวยเก่า คนรวยใหม่ ความพิเศษและภาวะชั่วคราว (exclusivity and ephemerality) ประเด็นหลักของบทนี้คือการชี้ให้เห็นอุดมคติของคนชั้นกลางระดับสูง-กลาง ซึ่ง “ใฝ่ฝันที่จะตามรอยคนชั้นสูง” (hi-so – ไฮโซ) โดยยกตัวอย่างจากหนังสือชื่อ “เข้าสังคม...เรื่องง่าย ๆ” (อลิสาน นภพรพงศ์, 2550) ที่เป็นเสมือนแบบเรียนการเข้าสังคม [ชั้นสูง] ให้ถูกกาลเทศะ เริ่มตั้งแต่การแต่งกาย พฤติกรรมและการวางตัวบนโต๊ะอาหาร และจากพฤติกรรมในห้างสรรพสินค้า ผู้เขียนเสนอว่า ห้างสรรพสินค้าชั้นนำ เป็นเหมือนสถานศึกษาที่มีหลักสูตรฟรีสำหรับวิถีชีวิตของคนชั้นกลางและไลฟ์สไตล์แบบไฮโซ (หน้า 84) ในทัศนะของผู้เขียน คนชั้นกลางในกรุงเทพฯ เดินตามรอยวาทกรรมไฮโซที่ให้ความสำคัญกับวัตถุ เฟอร์นิเจอร์ รวมทั้งมีอคติต่อคนในชนชั้นต่ำกว่า โดยยกตัวอย่างจากกรณีศึกษารายหนึ่ง que แสดงให้เห็นความรู้สึก “กลัว” หากจะต้องไปในย่านของคนชั้นต่ำกว่า อย่างเช่น ตะวันนาหรือหน้าราม (หน้า 131) ตอนท้ายบท ผู้เขียนเสนอว่าการเปลี่ยนผ่านจากศูนย์กลางแบบดั้งเดิมเป็นศูนย์กลางสมัยใหม่

ไม่ใช่การแทนที่ซึ่งกันและกัน แต่เป็นความตึงเครียดที่อยู่ในศูนย์กลางมากกว่า เพราะแบบแผนพฤติกรรมที่ปรากฏในสยาม-ราชประสงค์ ไม่ได้แทนที่ระเบียบสังคมแบบเดิม แต่เป็นการให้รายละเอียดของระเบียบสังคมแบบเดิม (ผ่านพฤติกรรมบริโภคในชีวิตประจำวันมากกว่า)

บทที่ 4 **เมืองเหนือชนบท** เป็นคำอธิบายว่าด้วยอคติที่ว่าด้วยคนในเมืองเหนือกว่าต่อคนชนบท คนรวยเหนือกว่าคนจน ผู้เขียนเริ่มต้นเนื้อหาว่า ห้างสรรพสินค้าระดับสูงเป็นสัญลักษณ์ทางกายภาพของการกีดกันของคนเมืองต่อชนชั้นแรงงานและคน “บ้านนอก” การแสดงอคติของคนเมืองรูปลักษณะภายนอก (ผิวดำ) และทัศนคติของคนชนบทที่ปรากฏในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะกับคนอีสาน แม้ว่าความเป็นคนไทย เชื่อมโยงกับความจนหรือการมีรากมาจากชนบท (หน้า 126)

ผู้เขียนชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงของคนชนบท โดยเฉพาะคนอีสานกับคนเมือง ผ่านการอพยพเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ แต่ภาพลักษณ์ของคนชนบท ซึ่งมีผิวคล้ำกว่า จะดูต้อยกว่าภาพลักษณ์ของคนเมืองที่มีผิวขาว ซึ่งผู้คนให้ความสำคัญมากกว่า เนื้อหาในบทนี้เชื่อมโยงไปถึงความเชื่อที่ว่าด้วยบุญ กรรม ในฐานะเครื่องกำหนดสถานะและศีลธรรมของคนในปัจจุบัน โดยเสนอว่าแม้สังคมไทยจะมีโอกาสในการเลื่อนชนชั้นสูง แต่ถ้าคนเชื่อว่าชะตากรรม สถานะทางสังคมและตำแหน่งในปัจจุบันมาจากกรรมในอดีต ก็จะไม่กระตือรือร้นที่จะเลื่อนชนชั้น (หน้า 135) ดังนั้น คนในชนชั้นสูงจึงกำหนดระยะห่างในความสัมพันธ์ระหว่างคนที่มีความฐานะต้อยกว่า

ในส่วนสุดท้ายของบท ผู้เขียนกล่าวถึงเหตุการณ์การลอบวางเพลิงห้างเซ็นทรัลเวสต์ด้า เป็นตัวอย่างการเอาคืนของคนชั้นแรงงานต่อการรอนสิทธิของพวกเขาจากความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของไทย เธอเสนอว่า วิกฤติการณ์การเมืองไทยอยู่บนฐานของอุปสรรคที่เกิดจากการเลือกปฏิบัติระหว่างชนชั้น

เชื้อชาติ และฐานะที่เหนือกว่าของคนเมืองต่อคนชนบท (หน้า 139) เธอยืนยันว่าการเลือกปฏิบัติของคนในชนชั้นที่ต่ำกว่าเป็นเหตุหลักของความไม่พอใจ โดยเฉพาะคนที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และการเลือกปฏิบัติต่อชนบทยังขยายไปถึงความคิดเรื่องประชาธิปไตยที่ขัดแย้งกัน นำไปสู่ความตึงเครียดระหว่างชนชั้นและการเผาห้างสรรพสินค้า (หน้า 141) ทำยที่สุดผู้เขียนสรุปถึงสถานการณ์การเมืองเชิงพื้นที่ที่มีการทำให้พื้นที่สยาม-ราชประสงค์เป็นประเด็นทางการเมือง โดยเฉพาะสำหรับการชุมนุมประท้วงต่อรัฐบาล

บทที่ 5 **คุณค่าของบุคคล** เนื้อหาของบทนี้ว่าด้วยการแข่งขันด้านสถานะ (ฐานะ) ของคนในเมือง โดยมุมมองต่อเมืองหลวง 2 มุมที่แตกต่างกัน มุมมองแรกมองว่า กรุงเทพฯ เป็นเมืองที่มีการแบ่งชนชั้น และมีการแข่งขันสูง ต่างจังหวัดจะผ่อนคลายมากกว่า ในขณะที่อีกมุมมองว่า ต่างจังหวัดจะให้ค่ากับชนชั้นมากกว่ากรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเมืองของคนที่ไม่รู้จักกัน ดังนั้น ชนชั้นกลางที่อยากเลื่อนชนชั้นต้องทำให้ตนเองเด่นเหนือกว่าคนอื่น ๆ ในส่วนของคุณค่าของบุคคลตามชื่อบทผู้เขียนเน้นที่บทบาทของความสัมพันธ์ (connection) หรือเส้นสายในการสร้างอภิสิทธิ์ในชีวิตประจำวันและการทุจริตคอร์ปชั่นที่มาจากการใช้เส้นสาย ดังสุภาษิตที่มีลักษณะเสียดสีว่า “ค่าของคน อยู่ที่เป็นคนของใคร” คุณค่าลักษณะนี้ยิ่งทำให้ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์มีความเข้มข้นและเข้มข้นมากขึ้นในสถานการณ์ปัจจุบัน

อันเนื่องจากความสัมพันธ์ของเส้นสาย การสร้างเครือข่ายจึงเป็นเรื่องสำคัญสำหรับคนชั้นกลางระดับสูง การดิ้นรนแข่งขันให้บุตรหลานเข้าโรงเรียนชื่อดังเพื่อเข้าสู่ความสัมพันธ์ของคนในระดับสูงจึงเป็นหนทางหนึ่งในการสร้างเครือข่ายในอนาคตให้บุตรหลาน นอกจากนี้การมีนามสกุลที่มีชื่อเสียง ก็เป็นบัตรผ่านที่สำคัญในระบบนี้ ในช่วงท้ายบทผู้เขียนตั้งคำถามว่า คนไทยทนสถานการณ์นี้ได้มากน้อยเพียงใด (how much is too much?) โดยยกตัวอย่างคดีที่ผู้มีชื่อเสียง

(หรือนามสกุลตั้ง) กระทำความผิดและไม่ถูกดำเนินคดีเหมือนคนยากจนในคดีดวงเฉลิม คดีหมูแฮม คดีแพรวา และคดีบอส อยู่วิทยา ซึ่งดูเหมือนคนไทยจะทนได้มากกว่า คดีของ พ.ต.ท.ทักษิณ ที่แสดงให้เห็นถึงเส้นแบ่งของ “ความเกินไป” จนก่อให้เกิดการประท้วงของคนเสื้อเหลืองในช่วงเวลาที่ผ่านมา

บทสุดท้าย **บทสรุป** ผู้เขียนแสดงให้เห็นความคิดสมัยใหม่เรื่อง “กาลเทศะ” ที่ถ่ายทอดมาจากความคิดศักดินาแบบเดิม สะท้อนให้เห็นจากการแสดงความเหนือกว่าของเมืองต่อชนบท แบบแผนพฤติกรรมของคนในศูนย์การค้า การเลือกปฏิบัติและกีดกันในชีวิตประจำวันต่อคนในชนบท ซึ่งแปรเปลี่ยนเป็นความขัดแย้งทางการเมือง ในทัศนะของผู้เขียน การวางรากฐานเพื่อการปฏิรูปในอนาคตจำเป็นต้องมีการอภิปรายสาธารณะเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำในชีวิตประจำวัน การใช้เส้นสาย สินบน ความไม่เป็นธรรมและความยุติธรรมในชีวิตประจำวัน ซึ่งรัฐในฐานะเจ้าของอำนาจสูงสุด จะต้องยอมรับแทนที่จะปิดกั้นความคิดเหล่านี้

ทัศนะของผู้อ่านและบทวิจารณ์

หลังจากการอ่านเนื้อหา จำนวน 172 หน้า ของ Dr.Vorng ในฐานะคนในผู้วิจารณ์มีคำถามที่สำคัญ 3 ประการคือ

ประการแรก *คนชั้นกลางในสังคมไทย มีลักษณะดังที่ Vorng สรุปไว้ในแง่ที่กระหายอยากเป็นคนชั้นสูง ให้ความสำคัญกับหน้ากากหรือเปลือกเหนือคุณค่าอื่น ให้ค่ากับอำนาจและความมั่งคั่ง รวมทั้งมีอคติหรือเลือกปฏิบัติกับคนที่ด้อยกว่าจริงหรือไม่* ในปีเดียวกับที่ Vorng เผยแพร่หนังสือเล่มนี้ มีการเผยแพร่งานวิจัยชุด “การเมืองคนดี” : *ความคิด ปฏิบัติการอัตลักษณ์ทางการเมืองของผู้สนับสนุน “ขบวนการเปลี่ยนแปลงประเทศไทย”* (อภิชาติ สถิตินิรามัย และอนุสรณ์ อุณโณ, 2560)

ซึ่งศึกษาโลกทัศน์ ทศนคติและคติความเชื่อของคนชั้นกลางระดับกลางขึ้นไป ในกรุงเทพฯ และคนชั้นกลางระดับกลางลงมาในภูมิภาค โดยเฉพาะภาคใต้ ซึ่งส่วนหนึ่งย้ายถิ่นมาอยู่ในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนหลักของขบวนการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยในนามของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และคณะกรรมการประชาชนเพื่อเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) ในงานวิจัยชุดนี้ มีงานวิจัยที่สำคัญเกี่ยวกับคุณลักษณะและความคิดทางการเมืองของคนชั้นกลาง ในกรุงเทพฯ 2 ฉบับคือ “โครงการพื้นฐานทัศนคติและการให้คุณค่าทางสังคม วัฒนธรรมและการเมืองของคนกรุงเทพฯ” (วรรณวิภาศค์ มานะโชตพงษ์, 2560) และ “โครงการอัตลักษณ์และบทบาททางการเมืองภายใต้ระบบประชาธิปไตยของคนชั้นกลางกรุงเทพฯ: กรณีศึกษาการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการ กปปส. (คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข)” (ธร ปิติตล และชานนทร์ เตชะสุนทรวัฒน์, 2560)

หากพิจารณาเฉพาะในส่วนของอัตลักษณ์ของคนชั้นกลางระดับกลาง-บน ในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเป้าหมายเดียวกับงานของ Vormg² งานชุดนี้ อธิบายคุณลักษณะของคนชั้นกลางระดับบนของกรุงเทพฯ โดยเฉพาะกลุ่มที่เข้าร่วมกับขบวนการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยว่า “เป็นคนกรุงเทพฯ (หรือเป็นคนเมือง) มีการศึกษาสูงและมีการงานที่อยู่นอกภาคเกษตรกรรม เป็นเจ้าของกิจการ (ทั้งมีและไม่มีลูกจ้าง) หรืออยู่ในสาขาวิชาชีพชั้นสูง” (อภิชาติ สติตินิรามย์ และอนุสรณ์ อุณโณ, 2560: 65) โดยคนชั้นกลางที่อยู่ในกลุ่มสนับสนุนเสื้อเหลือง

² อย่างไรก็ดี แม้งานวิจัยชุดการเมืองคนดี จะยอมรับว่าความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างประเทศไทยเป็นความขัดแย้งระหว่างชนชั้น แต่ไม่ใช่นชนชั้นกลางกับชนชั้นล่างตามนัยของ Vormg แต่เป็นความขัดแย้งระหว่างชนชั้นกลางระดับบน (เสื้อเหลือง) กับชนชั้นกลางระดับล่าง (เสื้อแดง) มากกว่า

มีอาชีพที่มีความมั่นคงมากกว่า มีรายได้ที่ผันผวนน้อยกว่า และมีสิทธิในสวัสดิการสังคมรองรับ ในขณะที่ผู้สนับสนุนสื่อแดงประกอบอาชีพที่มีความมั่นคงน้อยกว่าไม่ว่าจะเป็นการประกอบธุรกิจส่วนตัว/ค้าขายแบบไม่มีลูกจ้าง ซึ่งมีความมั่นคงและขาดสวัสดิการรองรับ รวมทั้งมีค่างานสูงกว่าด้วย ในส่วนของแบบแผนพฤติกรรมและการบริโภคของคนสื่อเหลือง สะท้อนให้เห็นฐานะทางเศรษฐกิจสังคมที่สูงกว่าฝ่ายแดง โดยพิจารณาจากการใช้บัตรเครดิต ความเข้าใจและการเข้าถึงสื่อภาษาอังกฤษ พฤติกรรมการใช้สอยในห้างสรรพสินค้าระดับสูง การรับประทานอาหารในภัตตาคาร ดื่มกาแฟในร้านหรู รวมไปถึงการเดินทางไปเที่ยวต่างประเทศด้วย คนชั้นกลางระดับบนที่สนับสนุนสื่อเหลือง มีทัศนคติที่ให้ความสำคัญกับหน้าที่และวินัยเหนือสิทธิเสรีภาพ และให้ความสำคัญกับความเป็นคนดีและบารมีของผู้นำเหนือความสามารถของผู้นำและระบบที่ดี ยอมรับความเท่าเทียมเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับการรักษาลำดับชั้นในสังคม (แบบเดิม) (วรรณวิภาศ์ มานะโชตพงษ์, 2560)

ธรร ปิติตล และชานนทร์ เตชะสุนทรวัฒน์ (2560) ยังเพิ่มเติมให้เห็นว่าการเติบโตของคนชั้นกลางระดับบนเกิดจากความได้เปรียบจากโอกาสและช่วยภูมิที่เหนือกว่าทางเศรษฐกิจช่วงที่สังคมยังไม่เป็นประชาธิปไตย (พ.ศ. 2524-2535) แต่หลังจากปี พ.ศ. 2535 คนชั้นกลางระดับล่างมีการขยายตัวมากกว่าเนื่องจากนโยบายที่กระจายผลประโยชน์ไปสู่คนระดับล่างและต่างจังหวัดมากขึ้น คนชั้นกลางระดับบน มีความเป็นปัจเจกนิยมสูง อธิบายความสำเร็จของตนเองว่ามาจากความสามารถเป็นหลัก ไม่ได้เชื่อมโยงกับปัจจัยเชิงโครงสร้างที่เกื้อหนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ/สังคม

หากเอาข้อค้นพบเรื่องอัตลักษณ์และตัวตนของคนชั้นกลางของ Vornq มาสนทนากับข้อค้นพบในงานวิจัยการเมืองคนดี จะเห็นได้ว่า งานทั้งสองชิ้นมีจุดร่วมกันในการอธิบายคนชั้นกลางระดับบน โดยเฉพาะการยอมรับความเท่าเทียมเป็นบางเรื่อง (partial equality) และการดูถูกความคิดทางการเมืองของคนที่อยู่ต่ำกว่า แต่จุดที่แตกต่างกันคือการมองปฏิบัติการทางการเมือง ในขณะที่งานของ Vornq นิยามว่าปฏิบัติการทางการเมืองของคนชั้นกลางระดับกลาง-บน คือคนชั้นล่าง แต่งานวิจัยชุดการเมืองคนดี อธิบายว่าเป็นความขัดแย้งระหว่างคนชั้นกลาง-บน กับคนชั้นล่างระดับล่างมากกว่า

แม้งานของ Vornq จะพยายามอธิบายแบบแผนพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของคนชั้นกลางในกรุงเทพฯ อย่างละเอียด แต่ข้อจำกัดที่สำคัญก็อาจมาจากนิยามของคนชั้นกลาง ที่ Vornq ยอมรับว่ายังเป็นที่ยกเถียง และการคัดเลือกกรณีศึกษาที่ Vornq เลือกมาสัมภาษณ์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนชั้นกลางระดับบนเป็นหลัก ซึ่งไม่สามารถนำมาอธิบายตัวตนของคนชั้นกลางกรุงเทพฯ ที่มีความหลากหลายได้ โดยเฉพาะตัวตนของคนชั้นกลางระดับล่างที่มีลักษณะแทบจะแตกต่างไปจากคุณลักษณะของคนชั้นกลางระดับบนโดยสิ้นเชิง

ประการที่สอง *ความคิดเรื่อง “กาลเทศะ” แบบดั้งเดิม ถูกส่งต่อมาในยุคทุนนิยมจริงหรือไม่* ผู้เขียนพยายามอย่างมากที่จะเชื่อมโยงความคิดเรื่องกาลเทศะ ความเคารพสถานที่แบบสังคมนิยมยุคเก่าที่ส่งผ่านมาเป็นแบบแผนกำกับพฤติกรรมของคนชั้นกลางในสังคมนิยม โดยเฉพาะเมื่อเข้าไปจับจ่ายใช้สอยในห้างสรรพสินค้าระดับสูง ผู้เขียนกล่าวอ้างทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์หลายรายที่รู้สึกว่าจะต้องแต่งตัวให้ดี ให้ทันสมัยเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และให้ได้รับการยอมรับจากผู้คนในห้างสรรพสินค้าระดับนั้น คำถามสำคัญคือ

การแต่งตัวดี สะท้อนให้เห็นความคิดเรื่องเคารพสถานที่ หรือให้โดดเด่น หรือเป็นที่จับตา (to be seen) มากกว่ากัน

ประการที่สาม ความไม่พึงพอใจจากความเหลื่อมล้ำและอคติ ในชีวิตประจำวันนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมือง และสงครามระหว่างชนชั้นจริงหรือไม่ ข้อเสนอของผู้เขียนมีสมมติฐานหลักว่า คนเสื้อแดงมีความไม่พอใจจากความเหลื่อมล้ำในชีวิตประจำวัน จนนำไปสู่ความไม่พอใจและเหตุการณ์เผาห้างสรรพสินค้า รวมไปถึงการกล่าวอ้างถึงวาทกรรม “ไพร่-อำมาตย์” ว่าเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความไม่พอใจในความเหลื่อมล้ำที่ตกค้างมาจากสังคมศักดินา อย่างไรก็ตาม จากข้อเท็จจริงที่การรวมตัวของกลุ่มคนเสื้อแดงครั้งแรกในนามของแนวร่วมประชาธิปไตยขับไล่เผด็จการ (นปก.) เกิดขึ้นครั้งแรกในการต่อต้านรัฐประหาร 2549 ต่อมาจึงปรับขบวนเป็นแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) เพื่อต่อต้านพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ดังนั้น ปัจจัยสำคัญในการรวมตัวของคนชั้นกลางระดับล่างคือการต่อต้านการรัฐประหาร โดยเฉพาะรัฐประหารรัฐบาลที่เชื่อว่าให้ประโยชน์ต่อคนระดับล่าง และต่อมาเป็นการต่อต้านอุดมการณ์อนุรักษนิยมของคนเสื้อเหลือง ในส่วนของวาทกรรมไพร่-อำมาตย์ หรือแม้แต่วาทกรรมดับเบิลสแตนดาร์ด (double standard) หรือสองมาตรฐาน ก็เป็นวาทกรรมที่เกิดขึ้นมาต่อต้านรัฐบาลทหาร และการเลือกปฏิบัติทางการเมืองก่อนจะขยายออกมาใช้กับการเลือกปฏิบัติในการบังคับใช้กฎหมายระหว่างคนรวยกับคนจนในภายหลัง และที่สำคัญที่สุด เหตุการณ์เพลิงไหม้ห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัลเวิลด์ ที่ศาลฎีกาตัดสินเป็นที่สิ้นสุดว่าไม่ได้เกิดจากการกระทำของคนเสื้อแดง น่าจะหักล้างข้อเสนอของ Vornig ที่ว่าการเผาทำลายห้างสรรพสินค้าเป็นการเอาคืนของคนระดับล่างได้อย่างสมบูรณ์

ในแง่นี้ ข้อเสนอของ Vornq ที่ว่าความเหลื่อมล้ำในชีวิตประจำวันแปรเป็นความไม่พึงพอใจ และขับเคลื่อนให้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองน่าจะกลายเป็นจุดอ่อน เพราะข้อสมมติฐานหลักของ Vornq กลายเป็นปัญหา และอีกประการหนึ่ง Vornq ไม่สามารถเชื่อมโยงให้เห็นได้ว่า ความไม่พึงพอใจในคนชั้นกลางระดับบนของคนระดับล่างแปรเป็นพลังขับเคลื่อนทางการเมืองได้อย่างไร

โดยสรุป A Meeting of Masks เป็นงานที่น่าสนใจ หากพิจารณาว่าเป็นมุมมองจากคนนอก (etic view) ต่อเศรษฐกิจการเมืองไทย แต่ด้วยข้อจำกัดในการจัดเก็บข้อมูลทำให้งานของ Vornq ติดกับอคติที่อยู่ภายใต้หน้ากากที่ Vornq นิยามไว้ ดังที่ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกตไว้ข้างต้น ท้ายที่สุด ผู้วิจารณ์พบว่าข้อเท็จจริงบางประการที่ Vornq ใช้อ้างอิงไม่ถูกต้อง เป็นต้นว่า การรัฐประหารเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2549 (หน้า 3) ทั้งที่ในความเป็นจริงเป็นวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 และราคาจำหน่ายข้าวในรัฐบาลยิ่งลักษณ์สูงกว่าราคาตลาดหลายร้อยเปอร์เซ็นต์ (เชิงอรรถที่ 1 หน้า 5) ทั้งที่ในความเป็นจริงราคาจำหน่ายข้าวในรัฐบาลยิ่งลักษณ์คือ 15,000 บาทต่อตัน ซึ่งสูงกว่าราคาตลาดร้อยละ 50 (BBC ไทย, 2560) ดังนั้น ผู้อ่านจำเป็นต้องระมัดระวังเมื่ออ้างอิงในอนาคต

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

BBC ไทย. (27 กันยายน 2560). ย้อนรอยโครงการจำนำข้าว: สะเทือนสถานะผู้นำตลาดโลกของไทย. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก

<https://www.bbc.com/thai/thailand-41410157>.

(เข้าถึงเมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2562).

ข่าวสด. (14 สิงหาคม 2562). อ่านชัด ๆ คำพิพากษาเต็ม 'ยกฟ้อง นปช.

ก่อการร้าย' ปิดช่องโหว่ 'เผาบ้านเผาเมือง'. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก

https://www.khaosod.co.th/breaking-news/news_2800807.

(เข้าถึงเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2562)

ธรรมาธิปไตย และชานนทร์ เตชะสุนทรวัฒน์. (2560). รายงานฉบับสมบูรณ์

“โครงการอัตลักษณ์และบทบาททางการเมืองภายใต้ระบบประชาธิปไตยของชนชั้นกลางกรุงเทพฯ: กรณีศึกษาการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการ กปปส. (คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข)”.

กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

วรรณวิภาศ มาณะโชตพงษ์. (2560). รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการ “พื้นฐาน

ทัศนคติและการให้คุณค่าทางสังคม วัฒนธรรมและการเมืองของคนกรุงเทพฯ”. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สายชล สัตยานุรักษ์. (2558). รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการการวิจัย
เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่: ประวัติศาสตร์สังคมไทย. กรุงเทพฯ:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อคิน ระพีพัฒน์. (2560). พระมหากษัตริย์-ขุนนาง: นาย-ไพร่ ในโครงสร้าง
สังคมไทยยุคต้นรัตนโกสินทร์. (สายพิณ ศุพุทธมงคล, ผู้แปล)
กรุงเทพฯ: มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา
(โครงการจัดพิมพ์คปไฟ).

อภิชาติ สถิตนิรามัย, อนุสรณ์ อุณโณ. (2560). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการ “การเมืองคนดี”: ความคิด ปฏิบัติการและอัตลักษณ์ทาง
การเมืองของผู้สนับสนุน “ขบวนการเปลี่ยนแปลงประเทศไทย”.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อลิสสา นภพรพงศ์. (2550). Social...So easy: เข้าสังคม...เรื่องง่ายๆ.
กรุงเทพฯ: บิสซิเนสเดย์. อ้างถึงใน Vorng, Sophorntavay. (2017).
A Meeting of Masks: Status, Power and Hierarchy in
Bangkok. Copenhagen, K: NIAS Press.

ภาษาอังกฤษ

Askew, Marc. (2002). Bangkok: Place, Practice and Representation.
London: Routledge. cited in Vorng, S. (2017).
A Meeting of Masks: Status, Power and Hierarchy in
Bangkok. Copenhagen, K: NIAS Press.

Gupta, Akhil and Ferguson, James. (1992). Beyond “Culture”: Space, Identity, and the Politics of Difference. **Cultural Anthropology** 7,1: 6-23 cited in Vorng, S. (2017). **A Meeting of Masks: Status, Power and Hierarchy in Bangkok**. Copenhagen, K: NIAS Press.

Juree Ngamsirichai, (Vichit-Vadakan). (1979). ‘**Not too high and not too low: a comparative study of Thai and Chinese middle-class life in Bangkok, Thailand.**’ University of California, Berkeley: Unpublished dissertation. cited in Vorng, S. (2017). **A Meeting of Masks: Status, Power and Hierarchy in Bangkok**. Copenhagen, K: NIAS Press.

Vorng, S. (2009). **Status City: Consumption, identity, and middle class in contemporary Bangkok**. Ph.D. Thesis in Anthropology, University of Sydney.

Vorng, S. (2017). **A Meeting of Masks: Status, Power and Hierarchy in Bangkok**. Copenhagen, K: NIAS Press.